

Kossuth Lajos fenn az égben...

A Kossuth-nóta 20. századi utóéletéhez

Az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc, valamint a Kossuth-kultusz elválaszthatatlan részét képező Kossuth-nóta kapcsán jó másfél évszázad eltelte után is számos kérdőjel rajzolható fel. Ha az Olvasó úgy vélte volna, hogy a nevezetes nóta eredete és változatai kapcsán született számos dolgozat és szövegközlés, de főleg Ortutay Gyula terjedelmes tanulmánya¹ után szinte minden tudható már, ki kell ábrándítanunk. Tari Lujza, aki a szabadságharc másfél évszázados évfordulóján kötetet állított össze *A szabadságharc emlékezete a nép dalaiban* alcímmel², a nóta létrejöttének sokféle magyarázata áttekintése után kénytelen volt megállapítani: „Valójában nem ismerjük pontosan a Kossuth-nóta keletkezésének körülményeit.”³ Végül is négy csoportot különböztet meg: „A variabilitás mindkét irányban jellemző: dallam is sokféle csatlakozik a változatos Kossuth-nóta szövegekhez.”⁴ E csoportok némelyikének legjellegzetesebb szövegtípusai a következők:

Az 1. csoport szövegtípusát a temerini változat is jól szemlélteti, amely sok vonatkozásban különbözik a Tari Lujza által közölt változattól:

*Kosút Lajos azt üzente,
Elfogyott a regimentje,
Ha még egyszer azt üzeni,
Minnyájunknak el kell menni,
Éjjen a magyar szabadság,
Éjjen a hazá!*

¹ ORTUTAY 1981. 131–184. és 358–364. A tanulmány az *Ethnographiában* jelent meg először, 1952-ben.

² TARI 1998.

³ Ugyanott: 24.

⁴ Ugyanott: 26.

*Kosút Lajos íródeák,
Nem kell annak gyertyavilág,
Megírja az a levelet
Esthajnali csillag mellett,
Éjjen a magyar szabadság,
Éjjen a haza!*

*Hazám, hazám, édes hazám,
Most szeretlek csak igazán,
Eddig is csak szerettelek,
De hűn mégse tiszteltelek,
Éjjen a magyar szabadság,
Éjjen a haza.⁵*

Az ebben a dolgozatban a későbbiek során kifejtendőik miatt a Kossuth-nóta Tari Lujza által megállapított csoportjai közül még egynek (3. csoport) szövegtípus-példáját is bemutatom:

*Kossuth Lajos édesapám,
Felesége édesanyám!
Én vagyok az igaz fia,
Magyarország katonája.*

*Kossuth Lajos udvarába
Eltörött a lovam lába.
Gyere pajtás, gyógyítsuk meg,
Itt a német, szalasszuk meg.*

*Amottan jön egy katona,
Még azt mondják, atyámfia,
Hogyne volna atyámfia,
Mikor édes hazámfia.⁶*

A szabadságharcot követő önkényuralom idején a megtorló hatalom természetesen betiltotta a Kossuth-nótát; a mindenütt jelen levő besúgók és policájok miatt szinte lehetetlenné vált nyilvános éneklése. A bukott forradalom fölött búsongó magyarok között azonban mindig akadt rímfaragó tehetséggel megáldott ellenálló, aki nyilvánosan is igyekezett borsot

⁵ CSORBA 2009. 11. és ÖKRÉSZ 2006. 131. A Tari Lujza által idézett változatok: TARI 1998. 29–37.

⁶ TARI 1998. 40–41. Az utolsó strófát elhagytam. Egy Heves megyei változatban a második strófa utolsó sora így hangzik: „Itt a muszka, szalasszuk meg.” MNGY I. 1872. 296. No 35.

törni az élénken figyelő besúgók orra alá. Ekkor születtek azok az idéetlen, bugyuta szövegek, amelyeket borocska mellett teli torokkal lehetett harsogni a feszülten figyelő, magyarul általában nem tudó német policájok előtt, természetesen valamelyik Kossuth-nóta dallamára. E szövegekben Kossuth Lajos neve még véletlenül sem fordult elő. Az előttem ismert szövegek közül a következőt szinte mindenki idézi, aki az ellenállásnak ezzel a vonatkozásával foglalkozott:

*Emich Gusztáv nagy naptára
Szerkesztette Fribájsz István
Emich Gusztáv betűivel
Ezernyolcszázötvenhétben.⁷*

Ugyanennek a szövegnek alig eltérő változata:

*Müller Gyula nagy naptára,
Szerkesztette Fribájsz István,
Emich Gusztáv betűivel,
Ezernyolcszázötvennégyben.⁸*

Még egy változat, Kálmány Lajos hagyatékából:

*Athenaeum nagy naptára,
Emich Gusztáv betűivel,
Nyomattatott Budapesten,
Ezernyolcszázötvenhétben.⁹*

Ezeket a szövegeket a Tari Lujza által megállapított 3. csoport (a Kossuth-nóta 3. csoportjáról van szó!) dallamára lehetett jól énekelni. Ha az Olvasónak kedve van hozzá, akár meg is próbálhatja ma is. Hogy azonban nem csupán a 3. csoport Kossuth-nóta dallamára készültek efféle szövegek, azt még egy példával lehet illusztrálni. Az 1. csoport dallamára jól énekelhető szöveget tett közzé egy centenáriumi szöveggyűjtemény 1998-ban.¹⁰ Természetesen ez sem emelkedett szöveg, hanem tartalmi jegyeit tekintve híven követi az előbb idézett kalendárium-népszerűsítő idéetlen klapanciákat. Ez az álcázott Kossuth-nóta így hangzik:

---

⁷ DÉGH 1952. 19.

⁸ ORTUTAY 1981. 156. Ortutay utal arra, hogy Jókai és Mikszáth is megörökítette, de a forrást nem jelöli meg.

⁹ KÁLMÁNY 1952. 301.

¹⁰ GERŐ 1998.

*Müller Gyula nagynaptára
Szerkesztette Fribeisz István
Ezernyolcszázötvennégyben,
Emich Gusztáv bötűivel.
Ára egy forint húsz krajcár,
Ára egy forint.¹¹*

Úgy tűnik, a bemutatott szövegváltozatok egy tőről fakadnak. Ezekből eltérő szövegvilágú változatokat eddig nem olvastam, bár nem lehetetlen, hogy ilyenek vannak, csak még nem figyeltünk fel rájuk.¹² A felsorolt példákkal az elnyomatás különféle formái ellen felhasznált álcázott szövegű Kossuth-nóták példatára még nem merült ki. Van rá példa a 20. századból is, ezt mutatom be az alábbiakban.

A *Bácsmezei Napló*, a Trianon után a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz (a későbbi Jugoszláviához) csatolt déli magyar országrészek magyar nyelvű szabadkai napilapja 1926. november 12-én rövid cikket tett közzé bírósági tudósítójának tollából. Ebből megtudjuk, hogy a „szombori törvényszék büntetőtanácsa” érdekes pört tárgyalt. Idézem a cikket: „A vádlott Perlstein Mór bogojevói szobafestő, akit az ügyészség nemzetgyalázással vádolt, mert egy alkalommal Bogojevón mulatott és széles jókedvében a Kossuth-nótát énekelte.”¹³

Mint látható: a törvényszéki tudósító által felrajzolt alaphelyzet alapján véve ugyanaz, mint a pesti jurátusok dalolása által jellemezhető 1849 utáni helyzet: a bukott forradalom és szabadságharc után a búslakodó magyar hazafiak álcázott formában, de azért csak énekeltek a Kossuth-nótát: ugyanarra a dallamra, de átalakított szöveggel. „Bogojevón”, vagyis a nyugat-bácskai Gomboson, immáron a vesztt első világháború után, amikor az országot Trianon után területileg szinte szétrabolták a környező országok (amelyek közül a mi esetünkben egy korábban nem is létező ország), akadt egy magyar érzelmű hazafi, egy Perlstein nevű falusi piktor, aki mulatozás közben a Kossuth-nótát merészelt énekelni, tudva tudván, hogy az az új országban nemzetgyalázással ér fel. Mi sem természetesebb, mint az, hogy a „bogojevói” kocsmában is akadt ügyeletes policáj és besúgó, aki a tényállást megfelelő helyen jelentette. Úgy látszik azonban, hogy a Perlstein nevezetű magyar hazafit sem olyan fából faragták, hogy

---

¹¹ Ugyanott: 196.

¹² A Kossuth-nóta dallamára (1. csoport) más szövegek is keletkeztek: kortesszövegek, lakodalmi beköszöntő énekek stb. Ilyeneket idéz LÁZÁR 1998. 164–165., s ennek nyomán LUKÁCS 2004. 34–35.

¹³ ANONIM 1926.

Gombos - "349. Kiadó Weisz Lázár Gomboson" (1912)

Gombosi falurészlet 1912-ben. A Felső utca így nézett ki a húszas években is, amikor Perlstein piktort az új hatóság perbe fogta a Kossuth-nóta éneklése miatt, ilyen volt gyermekkoromban is, az ötvenes évek elején, de addigra már az utca egyik oldalán villanyvezeték, a másikon telefonvezeték húzódtott. Jellemzőes dél-alföldi magyar faluképről van szó, amelynek nyakas magyar lakossága nem törődött az új, idegen hatalommal, mulatozás közben vígan énekelte a felmenőitől megtanult negyvennyolcas dalokat

azonnal berezelt volna az új hatóságoktól, hanem minden bizonnyal – feltehetően ügyvédi instrukcióra hallgatva és talán valamelyik rímfaragó hajlamú helyi értelmiségi vagy szesztestvér közreműködésével – védekezésre határozta el magát. Lássuk újra a hírlapi cikk fogalmazásában a tudósítás további részletét: „A főtárgyaláson Perlstein azzal védekezett, hogy ő csak a Kossuth-nóta dallamára énekelt, a szöveg azonban nem a Kossuth-nóta eredeti szövege, hanem a következő változtatást eszközölte:

*Kossuth Lajos fenn az égben
Nézi, mi van Bácsmegyében,
Amint Bogojevót látja,
Örömben azt kiáltja:
Éljen Alekszandar király!
Éljen a hazá!”¹⁴*

¹⁴ Ugyanott.

Hogy Perlstein piktor minden bizonnyal alapos, minden részletre kiterjedő fölkészítésben részesült, azt a hírlapi tudósítás további részlete sejteti: „Kijelentette a vádlott, hogy nem volt szándékában a királyt sérteni, hanem ellenkezőleg, azt akarta kifejezésre juttatni, hogy a jelenlegi helyzettel még a legnagyobb magyar hazafi, Kossuth Lajos is meg volna elégedve.”

Úgy látszik, hogy a remekül fölépített vádlotti védekezés és a tárgyalás során corpus delictiként bemutatott dalszöveg nem hatotta meg az ügyészt, mert a tudósításban ezt olvassuk: „Az ügyész fenntartotta a vádat és a szerb büntetőtörvény 103. szakasza alapján kérte a vádlott megbüntetését.” Nem így a bíróság. Úgy tűnik, annak tagjait sikerrel átverte a gombosi Perlstein piktor (és az őt feltehetően felkészítő ügyvéd), mert a tudósítás végén ezt olvassuk: „A bíróság rövid tanácskozás után kihirdette az ítéletet, amely szerint a megváltoztatott szövegű Kossuth-nóta éneklésében nem lát bűncselekményt fennforogni, ezért a vádlottat felmentette.”

El lehet képzelni, hogy a felmentés után a gombosi Perlstein piktor, miután hazaért falujába a „szombori törvényszékről”, nyilván ugyanabba a kocsmába állított be mulatni, ahol szesztestvéreivel korábban „széles jókedvében” (ahogy az idézett hírlapi cikk elején olvasható) mulatni szokott. Hogy aztán a későbbiekben újra elénekelte-e a Kossuth-nótát, s mely szöveggel, arról nem tudunk semmit. (Hogy Gomboson a jelzett időszakban [az 1920-as években] milyen mértékű Kossuth-kultusszal lehet számolni, annak kapcsán alig néhány adattal rendelkezünk. Megboldogult édesanyám, Szűcs Ilona említette néhány alkalommal gyermekkoromban, hogy az ő öregapja, aki a Molnár famíliához tartozott, Kossuth-szakállt viselt. Mintha ezt régi fényképen magam is láttam volna, sajnos a kép ma már nincsen meg. A másik adat egy népdalra vonatkozik, amelyet énekelve magam sohasem hallottam, szövegét azonban nyomtatott formában megeltem. Ez a szöveg a következő:

*Ez a kislány, barna kislány sajtárt mos a kútnál,
Arra jár egy magyar huszár piros pej paripán.
– Hallod-e, te barna kislány, adj már egy kis vizet,
Zsebemben egy Kossuth-bankó, mindjárt kifizetlek.*

*– Nem kell nekem a kend pénze, nem vagyok én dáma,
Én vagyok az édesanyám legkedvesebb lánya.
– Hogyha te vagy az anyádnak legkedvesebb lánya:
Én meg vagyok Kossuth Lajos legszebb katonája.¹⁵*

A szöveghez tartozó jegyzet szerint „A dal alapváltozata már a XVIII. század második felében ismeretes és népszerű mind maig.” Gyűjtőként Kiss Lajos jelöli meg. Mindebből arra lehet következtetni, hogy ez a gombosi népdalszöveg [akárcsak a Kossuth-nóta] egy évszázaddal korábbi népdal aktualizált változata az 1848-as forradalom és szabadságharc korából. Mivel Gombos népzenejét Kiss Lajos később közzétette¹⁶, azt reméltem, hogy abban a korpuszban a keresett dal is megtalálható. Ott azonban csupán az alapváltozatnak tekinthető, egészen más tendenciájú szöveg olvasható:

*Ez a kislány, barna kislány sajtárt mos a kútnál,
Arra jár egy magyar huszár piros pejparipán.
– Hallod-é té, barna kislány, adjál egy kis vizet!
Zsebemben van három forint, mindjárt kifizetek.*

*– Nem kő nekem a kend pénze, nem vagyok én dáma!
Én vagyok az édesanyám legkedvesebb lánya.
– Hogyha té vagy az anyádnak legkedvesebb lánya,
Én még vagyok a császárnak legszebb katonája!¹⁷*

A dalt Kiss Lajos egy 1876-os születésű gombosi asszonytól gyűjtötte 1939-ben, s a vonatkozó jegyzetben hozzátette: „A falu egyik legnépszerűbb dala.” Nem jelzi azonban, hogy volt egy Kossuth Lajoshoz is köthető szövegű változata is. A főntebb bemutatott szövegváltozatra sem utal. Ennek ellenére az idézett változat sem elképzelhetetlen annak dacára, hogy a jelzett 1948-as antológiában jelent meg.¹⁸

Ha a Perlstein Mór piktor által énekelt Kossuth-nótát az 1920-as évek gombosi Kossuth-kultuszának bizonyítékaként fogjuk fel, a kultusz folyamatosságának vehető az 1939-ből idézett voltaképpen [nyilván nem a gombosiak által] aktualizált dal is, valamint az alig néhány évvel később [1941] feljegyzett, ügyetlenül Kossuth Lajoshoz kötött [mű]dal is:

*Harangoznak, tán valakit temetnek,
Fehér lányok zöld koporsót emelnek.
Zöld koporsó, aranyozott szemfödél,
Rá van írva: nem igazán szerettél.*

*Kitették a holttestet az udvarra,
Nincsen, aki végig-végig sirassa.*

¹⁶ KISS 1982.

¹⁷ Ugyanott: 194–195. No 249.

¹⁸ Mathia Károly: Negyvennyolcas dallamok. 48 dal a szabadságharc korából. Budapest, 1948. Dégh Linda szerint a szöveg ugyanott: 18. No 14.

*Most látszik, hogy ki az igazi árva,
Senki nem borul a koporsójára.*

*A toronyba fekete zászló lobog,
Környöskörül de sok kislány ácsorog.
Kérik egymást: ugye, pajtás, mi újság?
Még halt Kossuth, gyászba van Magyarország!¹⁹*

Tari Lujza szerint alapváltozata a 19. században keletkezett *Kitették a holttestet az udvarra* szövegkezdetű népies műdal, amely később folklorizálódott, s az így létrejött változatok Kossuth Lajoshoz kapcsolódtak, akárcsak az idézett gombosi szöveg.²⁰ Érdemes ezek közül idézni azt a változatot, amely a gombosinál sokkal jobbnak tekinthető:

*A toronyban fehér zászlók lobognak,
Az alatt a magyar fiúk zokognak.
Kérik egymást: jó barátom mi újság?
– Kossuth elment, oda van Erdélyország.*

*Kossuth apánk befogatta hat lovát,
Felültette feleségét, inasát,
Azon vitte el a magyar koronát.*

*Idehozták a muszkát a nyakunkra,
Barátunk lett nekünk már a francia.
Nem tudom én, hazaérünk valaha?
Erdélyország a fiait sirassa.²¹*

Egyébként jómagam is gombosi születésű vagyok, ott töltöttem gyermekkoromat, de Perlstein Mór helyi piktorról sohasem hallottam. Ami azért is meglepő, mert megboldogult édesapám, Jung Ignác (1923–1993) szobafestő és mázoló-mester volt, s nem lehetetlen, hogy Perlstein piktor inasa lehetett, amennyiben a perbe fogott mester hosszú életű volt. Igaz, édesapám a maga inaséveiről soha nem beszélt.

Mindenesetre az ebben a dolgozatban tárgyalt tematika szempontjából főnyereménynek számít a *Bácsmegyei Napló* cikkének előkerülése²², a benne leírt szituáció, s főleg a Kossuth-nóta alkalomhoz alakított szövege, amely méltó párja a fentebb bemutatott hasonló funkciójú 19. századi bugyuta szövegeknek. S mindezeknek a szövegeknek, a létrejöttüket kiváltó hely-

¹⁹ TARI 1998. 83–84. No 50.

²⁰ Ugyanott: 82.

²¹ DÉGH 1952. 96. No 108.

²² A cikket Németh Ferenc találta meg, a róla készült fénymásolatot is neki köszönöm.

zeteknek kapcsán ezen a helyen nem tehetem meg, hogy meg ne említsek egy szépirodalmi formában ránk maradt nótát és a vele kapcsolatos korántsem fájdalommentes kimenetelű történetet.

Németh István, ennek az irodalomnak egyik legjelentősebb prózaírója *Mogyorófavirág* című elbeszélésében²³ egy Selyembandinak elnevezett falusi különc tragikusra forduló sorsát meséli el. Ez a különc figura egy szombat este szokott kocsmájában, miután megivott néhány liter bort s dalolni támadt kedve, a következő szövegű dalt énekelte, különösen megnyomva az utolsó sor szavait. A dalt később a köréje sereglő népes kocsmázó közönség vele együtt harsogta:

*Ez a virág olyan virág,
Mint a mogyorófavirág –
Sokat ígér, keveset ad!*²⁴

Hétfőn a helyi szövetkezetbe, ahol Selyembandi brigádtag volt, a déli órákban érte jött két oznás és magával vitte. Harmadnap engedték haza. A többiek nem tudtak meg tőle semmit. A falusi szóbeszéd azonban rövidesen tudni vélte, hogy valamiféle rendszerellenes nóta éneklésével vádolták, amelyben az szerepelt, hogy „ez a VILÁG sokat ígér az embereknek, de semmit sem ad”.²⁵ Sőt már azt is tudni vélték, hogy „alaposan megszorongatták a tökeiket” Selyembandinak.²⁶ S ekkor kezdődött a falusi különc lecsúsúzása, ami végül is teljes megsemmisüléséhez vezetett.

A szövegből pontosan kikövetkeztethető, hogy az események mögött mely helyszín és időpont rajzolható föl. Ugyanaz a világ, amelyet Perlstein gombosi piktor mögött azonosítottunk, csak az időpont némileg későbbi, legalább negyed évszázaddal, s közben lezajlott még egy (ugyancsak elvesztett) világháború s egyéb események, amelyek a gombosi piktorok, továbbá Németh István novellahőseinek (valamint annak a valóságnak, ami a novella valószínű előképe volt) életét és sorsát meghatározták. S ha ezekhez hozzávesszük még az ennek a dolgozatnak elején kiindulópontul emlegetett 1848-as magyar szabadságharcot, akkor már három olyan kataklizmát említettem, amelynek gyászos kimenetele után mindig akadtak meggondolatlan (?) figurák: pesti jurátusok, kisebbségbe szakadt falusi piktorok, Selyembandik, akiknek mindennek ellenére fékezhetetlen dalolhatnékjuk támadt, általában véve olyasmiről, amit az új megtorló hatalom éppen tilalmazott. S aztán vagy sikerült átverni az új hatalmat bugyuta szövegekkel, de igazi dalla-

²³ NÉMETH 1990. 309–319.

²⁴ Ugyanott: 315.

²⁵ Ugyanott: 317.

²⁶ Ugyanott.

mokkal, vagy igazi dallamokkal és álrezsimekkel, vagy pedig a represszív apparátus értette félre a szövegeket, s a dallam nem érdekelte őket. S mindezt attól függően, hogy a mindenkori besúgók mit jelentettek.

Egy dolog biztos: mindhárom esetben arról volt szó, hogy az éppen hatalmat bitorlók tartották a dalolástól, az ének, a szó hatalmától. Ebből következően tisztában voltak vele, hogy a népköltészet hatalmas mozgósító erőt jelenthet, s nem mindig abban a vonatkozásban, ahogy azt az új rezsim elképzelte. Hogy a Kossuth-nótában (amelyet a gombosi Perlstein piktor feltehetően valamelyik igazi változat szavaival, tehát szövegével énekelt széles jókedvében) mi merítette ki az ügyész szerint a nemzetgyalázás vagy felségsértés tényállását, s miféle bűncselekmény fennforgását vélte belőle megállapítani, azt nem tudtam megérteni azután sem, hogy kézbe vettem az adott időpontban (1926) hatályos szerb büntetőtörvény megfelelő paragrafusait.²⁷ Bár az is lehet, hogy a 103. és 104. paragrafus bekezdéseinek megértéséhez nem rendelkezem megfelelő csavaros jogászi észjárással. Azt viszont enélkül is el tudom képzelni, hogy ha az új országban valamelyik bánsági piktor ragadtatta volna magát éneklésre „széles jókedvében” valamelyik kocsmában, s a következő szövegű, helyi vonatkozású 48-as dalt énekelte volna, az ügyész sokkal egyszerűbben megállapíthatta volna a nemzetgyalázás tényállásának fennforgását:

*Beckereknél széles árok,
Ott vannak a szerviánok,
Viselik a veres sapkát,
Mellette a kardot, puskát –
Magyar huszár!*

*Hallod-e te vad rác fattyú!
Van-e a juhod közt tokjuh?
A kiben van hat font faggyú,
Hat ponyvára való gyapjú? –
Juhász fattyú!*

*Hallod-e te magyar fattyú!
Van-e patrontásban bankó? –
Vagyon, vagyon hatszáz golyó,
Hatszáz szerviánba való,
Vad rác fattyú!²⁸*

²⁷ NIKETIĆ (sredio) 1924. 83–89.

84 ²⁸ MNGY II. 1872. 175. No 15.

Ennek a példaszövegnek olvastán csak annak az olvasónak nyílhat tágra a szeme, aki nem ismeri a szerb nyelvű 48-as daloknak szövegét, amelyek a másik oldalról fogalmazódtak meg, s közlésben is olvashatóak a forradalmat követő kiadványokban.²⁹ Sajnos, a kérdéskör kényes volta következtében ezekhez a dalokhoz ez idáig nem nyúlt még senki egyik oldalról sem, pedig mindenképpen fontos és szükséges volna ezeket is áttekinteni.³⁰

Egyébként ennek a vizsgálatnak elvégzéséhez akár előmunkálatnak is nevezhető kutatásokkal már rendelkezik a kelet-közép-európai folklórisztika. Elsősorban Ivan Čolović szerb etnológus vizsgálataira kell utalnom³¹, aki az alig két évtizeddel ezelőtt a szemünk előtt lezajlott délszláv törzsi háborúk népköltészeti termékeit elemezte számos cikkében, természetesen bőséges szövegpéldaanyag idézésével, s egyben felrajzolta a népköltészet felhasználásával és a vele kapcsolatos visszaélésekkel kapcsolatos tevékenység szerkezetét. Ezeknek a vizsgálatoknak során elsősorban álnépköltészetinek nevezhető szövegek és dallamok kerülnek idézésére, ami nem meglepő a népdal mibenlétével kapcsolatos kelet-közép-európai és balkáni elképzelések ismeretében. (Itt jusson eszünkbe, hogy a Kossuth-nóta eredetével és népköltészeti besorolásával kapcsolatban is milyen sok elképzelés fogalmazódott meg!) Čolović mellett Maja Bošković-Stulli horvát folklórkutatót kell megemlíteni, aki maga is utánajárt a kérdésnek egyik kiváló dolgozatában.³² Az ő vizsgálatai is voltaképpen ugyanazt húzzák alá, amit Čolović cikkeiből megismerhettünk: a politikai hatalom minden alkalommal felhasználja a népköltészetet (pontosabban: visszaél vele), amikor azt, vagy annak átalakított, átformált, aktualizált, tehát meghamisított változatait használja fel politikai céljainak, területi pretenzióinak vagy más céljainak legitimálása céljából. Tehát ismét arról van szó, hogy a mindenkori hatalom tisztában volt és van azzal, hogy a népköltészet (elsősorban a népdal), illetve a népdal mintájára hamisított vagy utángyártott szövegű dalok milyen alkalmasak voltak és ma is alkalmasak a tömegek mozgósítására a kívánt célok és eszmék érdekében. S azzal is tisztában voltak és tisztában vannak ma is, hogy a nem saját céljaik érdekében létrehozott népdalok (vagy hamisítványok) ugyancsak mozgósító erejűek, legalábbis potenciálisan annak tekinthetőek.

²⁹ Például: STRATIMIROVIĆ 1913. 277–336., de sok helyen másutt is. A Stratimirovićnál olvasható *Palež od Temerina* című verszet magyarul: ÖKRÉSZ 2006. 132–137. *A Temerini gyűjtogatás* címmel Csorba Béla fordításában.

³⁰ Az ide tartozó szövegeket gyűjtöm, lelőhelyjegyzékem egyre bővül. Egyszer ezeket is közzé kellene tenni eredetiben és magyar fordításban.

³¹ ČOLOVIĆ 1994. és ČOLOVIĆ 2008.

³² BOŠKOVIĆ-STULLI 1999.

S mindez érvényes a Kossuth-nótára a magyar forradalom és szabadságharc elbukása utáni osztrák represszió korszakában, de ugyanúgy érvényes volt (mint idézett példánk illusztrálja) az első világháborút követő alighogy létrehozott (magyar országrészeket is magába olvasztó) új délszláv államban, ahol a Kossuth-nótát nemzetgyalázonak, felségsértőnek minősítették, s hasonlóképpen érvényes volt abban a második világháborút követő kisebbségi jugoszláviai magyar világban, ahol akár egy félreértett népdalszöveg is felkelthette az elnyomó szervek gyanúját és represszióját.

A kérdéskör kutatójának tehát mindenképpen érdemes tovább tanulmányoznia az említett korszakok sajtóját (és szépirodalmát), hisz számos meglepő lelet remélhető még ezeknek lapjain.

Irodalom

ANONIM

- 1926 A modernizált Kossuth-nóta. Felmentették a nemzetgyalázás vádja alól egy bogojevói szobafestőt. *Bácsmegyei Napló*, 1926. november 12.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja

- 1999 Uporaba narodne pjesme. In: *M. B-S.: O usmenoj tradiciji i o životu. Zagreb, 1999. 141–158.*

ČOLOVIĆ, Ivan

- 1994 *Bordel ratnika*. Folklor, politika i rat. Drugo izdanje. Beograd
2008 *Balkan – teror kulture*. Ogleđi o političkoj antropologiji, 2. Beograd

CSORBA Béla

- 2009 „...mi más a szabadság?...”. Írások Kossuthról, 1848-ról. H. n.

DÉGH Linda

- 1952 *A szabadságharc népköltészete*. Tudományos ismeretterjesztő sorozat 1–2. Budapest

GERŐ András

- 1998 *Az államosított forradalom*. 1848 centenáriuma. Budapest

KÁLMÁNY Lajos

- 1952 *Történeti énekek és katonadalok*. Sajtó alá rendezte Dégh Linda. Kálmány Lajos népköltési hagyatéka I. Budapest

KISS Lajos

- 1982 *Gombos és Doroszló népzeneje*. A Jugoszláviai Magyar Népzene Tára 1. Újvidék

LÁZÁR Katalin

- 1998 Adalékok a 48-as dalokhoz. In: *Krízis Ildikó (szerk.): Történelem és emlékezet. Művelődéstörténeti tanulmányok a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. Budapest, 1998. 159–170.*

LUKÁCS László

- 2004 *Kossuth Lajos a magyar néphagyományban.* Székesfehérvár

MNGY I.

- 1872 *Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből.* Szerkesztették Arany László és Gyulai Pál. Magyar Népköltési Gyűjtemény I. Budapest

MNGY II.

- 1872 *Csongrádmegyei gyűjtés.* Szerkesztette Török Károly. Magyar Népköltési Gyűjtemény II. Budapest

NÉMETH István

- 1990 *Mogyorófavirág.* Válogatott elbeszélések. Válogatta és az utószót írta Jung Károly. Újvidék

NIKETIĆ, Gojko (sredio)

- 1924 *Kazneni zakonik i krivični sudski postupak.* Sredio Gojko Niketić. 3. popravljeno i dopunjeno izdanje. Zbirka zakona Kraljevine Srbije. Beograd

ORTUTAY Gyula

- 1981 *Kossuth Lajos a magyar nép hagyományaiiban.* In: *O. Gy.: A nép művészete. Válogatta és szerkesztette Bodrogi Tibor és Dömötör Tekla. Budapest, 1981. 131–184. és 358–364.*

ÖKRÉSZ Károly

- 2006 *Temerin a magyar szabadságharcban.* A korabeli emlékiratok, naplók, hírlapcikkék tükrében. Újvidék

STRATIMIROVIĆ, Đorđe

- 1913 *Uspomene generala Đorđa Stratimirovića.* Izdao Đorđe Đ. Stratimirović. Beč–Zagreb–Lajpcig

TARI Lujza

- 1998 *Magyarország nagy vitézség.* A szabadságharc emlékezete a nép dalaiban. Budapest